

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет соціальних наук та соціальних технологій
Кафедра соціології

КУРСОВА РОБОТА

на тему:

**«СТАВЛЕННЯ НАСЕЛЕННЯ КРАЇН БАЛТІЇ ДО ПОВНОМАСШТАБНОЇ
ВІЙНИ В УКРАЇНІ»**

Виконала студентка 3-го року навчання

Спеціальності 054 Соціологія

Коломієць Сніжана Артемівна

Наукова керівниця:

доктор соціологічних наук, доцент

Малиш Ліна Олександрівна

Київ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СТУДІЙ СПРИЙНЯТТЯ ВОЄННИХ ДІЙ НАСЕЛЕННЯМ	6
1.1. Вимірювання атитюдів у соціології	6
1.2. Основні здобутки емпіричних студій ставлення населення до воєнних конфліктів.....	8
РОЗДІЛ 2. ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ ТА РОСІЇ З КРАЇНАМИ БАЛТІЇ	11
2.1. Відносини країн Балтії з росією та Україною до повномасштабного вторгнення.....	11
2.2. Відносини країн Балтії з Україною та росією у контексті повномасштабного вторгнення.....	17
РОЗДІЛ 3. ВИЗНАЧЕННЯ СТАВЛЕННЯ НАСЕЛЕННЯ КРАЇН БАЛТІЇ ДО ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ	23
3.1. Методологія визначення ставлення населення країн Балтії до повномасштабної війни в Україні.....	23
3.2. Визначення рівня поінформованості населення країн Балтії щодо повномасштабної війни в Україні.....	25
3.3. Визначення емоційної та поведінкової компонент ставлення до повномасштабної війни в Україні.....	27
ВИСНОВКИ.....	37
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	39

ВСТУП

Масштабне російське вторгнення на територію України 24 лютого 2022 року підтвердило імперіалістські настрої росії та її агресивність до країн-сусідів. Світова спільнота стала свідком масових воєнних злочинів проти цивільного населення та військовополонених, яким, як здавалось, не місце в XXI столітті. Наразі Україну підтримують більшість країн світу, винятком не є й країни Балтії. Політична, економічна та гуманітарна допомога Балтійських країн є важливою у боротьбі України з ворогом і становленні миру. Естонія, Латвія та Литва як ніхто інший знає ціну свободі та те, як далеко росія може зайти аби підтримувати ідеї “російського світу”.

З 2014 року громадяни України активно демонструють свою позицію щодо того в якому напрямі вони бажають рухати країну. Проєвропейські погляди українців та рішучі кроки влади сприяли тому, що 28 лютого 2022 року Україна подала заявку на вступ до ЄС, а вже 23 червня отримала статус кандидата у члени Європейського Союзу. Підтримка України населенням Естонії, Латвії та Литви є важливим фактором для інтеграції України в Європейський Союз та розвитку всебічних політичних зв'язків із Заходом.

Окрім вивчення політичних аспектів міжнародних відносин, що проводиться владними органами, важливо також аналізувати ставлення населення країн Балтії до повномасштабної війни в Україні. Зацікавленість у темі війни та позитивне ставлення до України є важливими факторами того, чи буде населення балтійських країн продовжувати підтримувати свої уряди та допомагати тисячам українських біженців, що шукають прихисток в цих країнах.

Країни Балтії — це держави з великою російською діаспорою, які роками відчувають небезпеку зі сторони рф. Вони, так само як і Україна, борються за економічну, політичну незалежність, культурну і мовну сепарацію. Навіть

вступ у 2004 році до ЄС та НАТО не зупинив росію у здійсненні численних кібератак, заворушень та протиправних дій щодо громадян балтійських країн. Досвід становлення незалежності після розпаду радянського союзу, розвиток націоналістичного руху та тиск російського імперіалізму є суголосним для країн Балтії та України, тому ставлення до повномасштабної війни громадян цих країн вартує детального вивчення та є *актуальною*.

Тож, визначення ставлення населення балтійських країн дозволить визначити тенденції цього явища та встановити, яка з держав найбільш позитивно ставиться до України та засуджує агресію росії.

Об'єктом дослідження є населення країн Балтії, а предметом – ставлення населення країн Балтії до повномасштабної війни в Україні. Мета дослідження – визначити ставлення населення країн Балтії до повномасштабної війни в Україні.

Завдання дослідження:

1. Визначити основні теоретико-методологічні підходи до вивчення атитюдів.
2. З'ясувати основні здобутки соціологічних емпіричних студій ставлення до воєнних дій.
3. Систематизувати знання про балтійсько-українські та - російські відносини до та після повномасштабного вторгнення як фону для формування ставлення населення країн Балтії до війни в Україні.
4. З'ясувати рівень поінформованості населення Балтійських країн щодо повномасштабної війни в Україні
5. Встановити емоційну компоненту ставлення населення країн Балтії до повномасштабної війни в Україні.
6. Встановити поведінкову компоненту ставлення населення країн Балтії до повномасштабної війни в Україні.

Теоретичною основою роботи стали напрацювання М. Сміта щодо трикомпонентної структури атитюду. Також, була використана література про балтійсько-українські та балтійсько-російські відносини для встановлення фону для формування ставлення населення країн Балтії до війни в Україні.

Емпіричною базою роботи є опитування Європейської Комісії “Відповідь Європейського Союзу на війну в Україні” (European Commission: EU’s response to the war in Ukraine), яке проводилось в період з 13 до 20 квітня 2022 року серед 26 066 респондентів з 27 країн Європейського Союзу (серед яких країни Балтії).

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СТУДІЙ СПРИЙНЯТТЯ ВОЄННИХ ДІЙ НАСЕЛЕННЯМ

1.1. Вимірювання атитюдів у соціології

Поняття “ставлення” є широко вживаним у соціології. Одним із перших, хто використав цей термін, був Герберт Спенсер, який у першому розділі книги “Основні начала” зазначав: “Важливо, щоб ми, якщо можливо, сформувавши щось на зразок загальної теорії сучасних думок; щоб ми не могли ні переоцінити, ні недооцінити їхню цінність. Для прийняття правильних рішень щодо спірних питань багато залежить від нашої позиції, яку ми маємо, слухаючи або беручи участь у дискусії; для збереження правильного *ставлення* необхідно, щоб ми дізналися, наскільки правдивими, а також неправдивими, є загальні людські переконання” (Spencer, 1867).

Хоч це поняття зрідка зустрічалось в роботах інших соціологів, але його перетворення на та центральне поняття в соціологічній традиції, яке б змістовно відрізнялось від вживаного у психології для опису психічних процесів, було здійснено соціологами Флоріаном Знанецьким та Вільямом І. Томасом, які в 1918 опублікували роботу “Польський селянин в Європі та Америці”. У своїй праці вони концептуалізували поняття “ставлення” (attitudes) як процес індивідуальної свідомості, який визначає дійсну або можливу діяльність людини в соціальному світі, називаючи *ставлення* індивідуальним відповідником соціальним цінностям (social values). Автори припускають, що індивіди живучи та діючи в фізичному світі, на основі “здорового глузду” та досвіду мають право на узагальнення щодо певних питань без їхнього ретельного дослідження (Thomas & Znaniecki, 1918, с. 4, 21-22). Так, соціологи розмежують термінологію психологічної та соціологічної наук: психологи характеризують ставлення як інстинкти та вроджені схильності, соціологи — як набуті в результаті соціалізації (плани, інтереси та симпатії), які характеризують кожного середньостатистичного громадянина (Allport, 1935).

Цю традицію продовжив представник Чиказької школи — Еллсворт Фаріс (1925). Він вважав, що поняття *ставлення* має “змінити акцент від відчуття до поведінки, від сприйнятливості до спонтанності та вроджених або набутих рухових тенденцій”. Окрім цього, він визначив, що ставлення можуть виражатися дихотоміями: вони можуть бути вродженими або набутими (соціальними), свідомими та несвідомими, індивідуальними та груповими (водночас наголошує на залежності формування індивідуального ставлення на основі групових), латентними та кінетичними.

Лютер Лі Бернارد, американський соціолог та психолог, у своїй статті пише: “Соціальні ставлення — це індивідуальні ставлення, спрямовані на соціальні об’єкти. Колективні ставлення — це індивідуальні ставлення, які настільки сильно взаємозумовлені колективними контактами, що стають високо стандартизованими та однотипними всередині групи”. Численні соціальні ставлення Бернارد розділяє на такі складові: колективні взаємовідносини, які стандартизують та стереотипізують ставлення через взаємну умовність (міські, сільські, сектантські, расові, націоналістичні, політичні, професійні тощо); мета поведінки людини (гуманітарна, експлуатаційна, захисна тощо); оцінка цілі ставлення (схвалюючи, зневажаючи тощо); об’єкт на який спрямоване ставлення (ставлення до грошей, радикалів, статевого життя тощо) та часова спрямованість ставлення (традиційна, прогресивна, тимчасова, постійна тощо) (Bernard, 1930).

У своїй ґрунтовній роботі, що присвячена *ставленню*, Гордон Олпорт (1935), американський психолог, згадує і про Парка, який запропонував чотири критерії, що характеризують ставлення: (1) воно повинно мати конкретну орієнтацію на об’єкти чи цінності у світі, (2) воно не повинно бути повністю рутинізованим, а демонструвати певну напругу, (3) воно має діапазон інтенсивності, і (4) воно ґрунтується на досвіді, а не є простим соціальним інстинктом. Сам же психолог визначає ставлення як “розумовий (mental) та невральний (neural) стан готовності, сформований через досвід, який здійснює

директивний або динамічний вплив на реакцію індивіда на всі об'єкти та ситуації, з якими він пов'язаний”.

У 1942 році американський психолог Малон Брюстер Сміт виділив три компоненти атитюда: когнітивний, афективний та поведінковий. Когнітивна складова є усвідомленням об'єкта атитюда, тобто це можуть думки чи уявлення щодо чогось. Афективна складова є емоційною оцінкою об'єкта, почуття, які індивід має щодо об'єкта. Поведінкова компонента — тенденція щодо поведінки індивіда щодо об'єкта (Савка, 2009, с. 9).

Наразі у соціології наявні декілька способів вимірювання ставлення до феноменів: з допомогою безпосереднього спостереження, опитування (прямі запитання) та використання різноманітних шкал (Arul, MJ & B, Misra, 1977). Для аналізу масиву даних опитування Європейської Комісії “Відповідь Європейського Союзу на війну в Україні” (European Commission, 2022) ставлення буде виміряно з допомогою шкали лікертівського типу, на кшталт запропонованої ним у 1932 році. Згідно з цим методом, респондентові потрібно оцінити певні твердження за п'ятибальною шкалою з двома полюсами: від повної згоди до повної незгоди. Такий тип шкали Олпорт (1935) класифікував як “психофізична (раціональна) шкала”. Тож, у цьому дослідженні ставлення населення країн Балтії до повномасштабної війни в Україні складатиметься з як узагальнювальних одновимірних показників: інформаційний аспект, емоційна та поведінкова компоненти.

1.2. Основні здобутки емпіричних студій ставлення населення до воєнних конфліктів

Значення та кількість досліджень атитюдів щодо війни зростає із розгортанням все більшої кількості воєнних конфліктів у світі. Здебільшого дослідники досліджують атитюди щодо явища війни як такого (Bizumic та ін., 2013) або розгортаються довкола певної воєнної події та досліджують ставлення

населення до неї. Так, наприклад, праці цієї тематики спрямовані на дослідження ставлення до війни в Ірані, Іраку, Афганістані (Torabian & Abalakina, 2012; Vendyna та ін., 1996; Gribble та ін., 2014). Часто дослідження проводяться серед підлітків та молоді як цієї соціальної групи на яку впливають події війни, різні подразники пов'язані з насиллям і тих, чиє ставлення до війни є важливим. Грунтовною працею в цій тематиці є кроскультурне дослідження Альфреда Макалістера та колег (2001) в якому було проведено опитування студентів Естонії, Фінляндії, Румунії, Російській Федерації та США щодо ставлення до війни, вбивства та покарання дітей. Результати продемонстрували, що чоловіки були більш схильні, ніж жінки погоджуватись з необхідністю війни; порівняно з іншими національними групами найбільшу толерантність проявили американські студенти (20% проти 9% у країнах Європи), а серед європейських країн більша підтримка була серед російських та фінських студентів (12% проти 7% у інших країнах Європи).

Щодо напрацювань методології, то зазвичай для вимірювання атитюдів щодо війни використовують шкали. Розроблені методи мали певні проблемні моменти, як-от: шкали занадто спрощені, застарілі, не мають надійних підшкал або факторів, розроблені для використання лише в опитуваннях молоді або стосуються виключно мілітаристичних установок (ставлення до військової сили). З огляду на всі недоліки попередніх напрацювань дві американські професорки психології розробили нову шкалу "*War Attitude Scale*" (WAS), що містить емоційну, поведінкову та когнітивну компоненти. Це шкала лікертівського типу, яка складається з 27 тверджень. У своєму дослідженні вони також визначили змінні вплив яких на атитюди щодо війни є значущими (патріотизм-націоналізм, авторитаризм, соціальна критика, віра в результати війни, підтримка президента і гендер) (Dupuis & Cohn, 2011).

У 2013 році була розроблена шкала "*Attitudes Toward Peace and War*" (APW), яка досліджувала не лише ставлення до війни, а й до миру, які негативно корелювали між собою (Bizumic та ін., 2013). Також, опитувальник для виміру

атитюдів до війни як способу вирішення міжнародних конфліктів також розробив російський дослідник А. Неврюєв (2018) згідно з яким респонденти мають оцінити 12 тверджень згідно з 7-бальною шкалою від повної згоди до повної незгоди. Загалом шкала складалась з таких субшкал як: ефективність війни, моральна виправданість війни, економічні наслідки війни, соціальні наслідки війни, позитивні гуманітарні наслідки війни, негативні гуманітарні наслідки війни та загальний показник.

Серед українських праць присвячених дослідженню атитюдів до війни значна частка тих, що написані після початку війни на Сході. В. Васютинський (2016) провів дослідження оцінки подій на Донбасі серед мешканців Маріуполя і Львова, а також провів інтерв'ю 150 респондентів у трьох регіонах України для визначення імпліцитного змісту їхніх ставлень до війни на Донбасі (Васютинський, 2017).

О. Дроздов опитав студентів Донбасу (м. Старобільськ) та Північного Сходу (м. Чернігів) з використанням опитувальника розробленим А. Неврюєвим. Згідно з результатами дослідження молодь критично ставиться до війни як до “засобу розв’язання соціальних конфліктів” і до того ж між групами, що проживали на різній відстані від воєнних дій на Сході, значущої відмінності атитюдів виявлено не було (Дроздов, 2019).

Отже, ця тематика нараховує значну кількість емпіричних досліджень, які фокусуються на вивченні або загального ставлення до війни і його чинників, або атитюдів щодо конкретних воєнних подій.

РОЗДІЛ 2. ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ ТА РОСІЇ З КРАЇНАМИ БАЛТІЇ

2.1. Відносини країн Балтії з росією та Україною до повномасштабного вторгнення

До початку повномасштабної війни в Україні, Балтійські держави постійно піддавалися впливу з боку рф. Систематизування відносин між росією та країнами Балтії варто розпочати з подій Другої світової війни. Підписаний у 1939 році Пакт Молотова — Ріббентропа між Радянським Союзом та Німеччиною вважають кінцем балтійської незалежності. Так, з 1940 року СРСР окупує територію Естонії, Латвії, а згодом і Литви та починається процес радянзації в цих державах. Уряди країн почали заповнюватись радянськими представниками, зазнає впливу й економічний сектор – запускаються механізми експропріації (великі приватні підприємства та майно націоналізується), проводиться земельна реформа, офіційною валютою стають рублі (Misiunas, 1993). Процеси радянзації припиняються з нападом Німеччини на балтійські держави у 1941 році. У 1944-45 роках комуністи повертають контроль над країнами Балтії та розпочинають радянізацію знову (Senn, 1958, с. 123).

Альфред Еріх Сенн, американський професор історії, який присвятив ряд робіт країнам Балтії, зазначає у своїй роботі “The Sovietization of the Baltic States” (1958), що радянський уряд усіма силами намагався ізолювати Естонію, Литву і Латвію від країн Заходу. Економічні, політичні, культурні зв’язки тепер мали переорієнтувати на Москву. Аби прибрати опозицію “протягом перших трьох років після війни 371 000 балтійців були депортовані в інші частини Радянського Союзу”. Крім цього, проводиться колективізація сільського господарства, антирелігійний терор, економічні реформи (серед яких проведення П’ятирічних планів) та освітні кампанії, метою яких є насадження російської мови, розвитку патріотизму та “духу любові та прихильності до Радянського Союзу”.

Схожу політику комуністи проводили та щодо України: русифікація, сталінський терор проти української інтелігенції, репресії, Голодомор, антирелігійний терор, депортації.

Саме російсько-українські та російсько-балтійські відносини беруть початок з розпаду Радянського Союзу та проголошення незалежності України, Латвії, Литви та Естонії. Для росії втрата такої кількості залежних територій стала не лише проблемою втрати колишньої сили та впливу, а й культурним та ментальним дисонансом в якому сама росія мала самоідентифікуватися. Україна проголосила про свою незалежність 24 серпня 1991 року, цій події передував затяжний страйк шахтарів Донбасу, які звинувачували комуністичну партію в “гальмуванні модернізації” (Дюрозель, 1999, с. 732). Український політолог Лосєв Ігор у своїй статті “Відносини України і Росії в 90-ті роки ХХ ст. як культурно-історичний феномен” (2001) напише, що росія з втратою України має *“відмовитися від звичного одноосібного володіння великим масивом історії і культури”*, що насправді належала завжди Україні. Незалежність України ніяким чином не відповідала образу “братських народів”, тож це викликало спротив та здивування: *“...майже ніхто в Росії не вірив, що Україна може відокремитись. Переважна більшість росіян, як демос так і еліта, були переконані, що Україна вже давно політично, економічно, а головне етнічно і ментально перетравлена в російському казані і є, так би мовити, лише етнографічною провінцією, історичною областю Росії”* (Лосєв, 2001, с. 63). Таким способом, більшість зовнішньої політики рф щодо колишніх країн союзу спрямована на утримання контролю, влади, постійний процес пропаганди, а коли з цим виникають проблеми, то починаються погрози, залякування та розв’язування воєнних конфліктів. Небажання українців бути “колонією” рф та підтримувати проросійську політику призвели до Революції Гідності та повалення режиму Януковича. Такий спротив українців став приводом для анексії українського Криму та початку війни на Сході України у 2014 році. Хоча за період 2014-2022

року росія мала місце в Україні починаючи від проросійських еліт та закінчуючи російським контентом, який споживали українці.

Щодо балтійських країн, то там в 1988 році почалися масові націоналістичні рухи за зміни. Знаковою подією, що засвідчила про готовність отримати державний суверенітет та бажання переглянути події 1939, стала громадська акція 1989 року – Балтійський шлях. Країни Балтії стали першими країнами, що проголосили незалежність у 1990 році. Такий зухвалий крок зустрівся радянською владою, як завжди, тоталітарно: блокада Литви, атаки литовських та латвійських протестувальників (Misiunas, 1998).

Країни Балтії після проголошення незалежності почали реформування згідно з Копенгагенськими критеріями – принципами, яким повинна відповідати будь-яка країна, яка бажає стати членом Європейського Союзу (Бондар, 2022). Отож, балтійські країни визначили політичний вектор руху, але інтеграція цих країн до Заходу гальмувалась через економічні та інфраструктурні зв'язки з росією, що маніпулювала ресурсами, надмірними цінами на газ, підтримувала присутність російських спецслужб та встановлювала корупційні зв'язки між політичними елітами та російськими бізнесменами (Hyndle-Hussein, 2015).

Окрім необхідного реформування державних інституцій та устрою балтійських держав після виходу з Радянського Союзу, постало також питання щодо русифікації та російської меншини, яка мігрувала сюди за часів СРСР. Після проголошення незалежності всі мешканці Литви отримали статус громадянина, а ось Латвія та Естонія для відновлення національної єдності в своїх державах провели політику з надання громадянства лише тим росіянам, що складуть іспит на знання мови, законодавства (для Естонії) та історії (для Латвії) (Запорізька, 2020).

Інтеграція країн Балтії до ЄС та НАТО у 2004 році надала Естонії, Латвії та Литві міцне підґрунтя для встановлення порядку, незалежності економіки,

зокрема енергетичного сектору, що залежав від російських ресурсів. Однак, впевненість країн Балтії у безпечному житті поруч з сусідом-імперіалістом не була певною через ряд причин. Ще навесні 2007 року в Таллінні місцеві росіяни влаштували заворушення через перенесення пам'ятника радянському солдату. Невдовзі після демонтажу естонські приватні та державні установи зазнали потужної кібератаки (Hyndle-Hussein, 2015). До речі, у 2022 році після демонтажу 16 серпня радянського танку Т-34 у місті Нарва (Естонія) історія повторилась. У своєму твіттері Луукас Ільвес, естонський заступник міністра цифрової трансформації, написав: «Вчора (17 серпня 2022) Естонія зазнала наймасштабніших кібератак з 2007 року». Того ж дня на російському телеграм-каналі хакерського угруповання Killnet з'явилось повідомлення, що ними були заблоковано доступ до естонських державних та приватних підприємств (*Естонія зазнала масштабної російської кібератаки після демонтажу радянського пам'ятника, 2022*).

Відчуття захищеності зменшувалось пропорційно тому, як рф починало військові операції на території інших держав. Улітку 2008 року російські військові сили були застосовані проти Грузії та створення самопроголошених республік Південної Осетії і Абхазії. У 2014 році анексія Криму та початок війни на Сході України. Протягом усього періоду незалежності Україна та балтійські держави підтримували партнерські відносини, зокрема співпрацю у військовій галузі. Країни Балтії стали для України зовнішніми партнерами та підтримкою у становленні міжнародних відносин з ЄС та НАТО. Тож, з відмовою української влади від євроінтеграції та розгортання Євромайдану, багато мешканців Естонії, Литви та Латвії підтримали українців. Окупація територій України сприйнялась країнами Балтії також гостро (Марценюк, 2017, с. 174). "...В умовах російської збройної агресії проти України, розпочатої в 2014 році, національна безпека країн Балтії наразі знаходиться під загрозою. Паралелі між країнами Балтії та Україною в цьому контексті цілком очевидні: так само як і в Україні, тут проживає багато людей з російським корінням, які почасти з ностальгійним

щемом у серці звеличують епоху радянського комунізму. До того ж більшість цих громадян не мають громадянства, а тому суттєво обмежені в громадянських правах... Не менш важливим є й те, що на всіх російських телеканалах, які транслюють тут, реве пропаганда проти українського уряду, НАТО та й усього – гнилого Заходу” (Білоножко, 2015, с. 133).

Російська агресія посилює процес військового співпраці балтійських країн та України: створюється спільна литовсько-польсько-української військової частини, проводяться офіційні зустрічі щодо підтримки Латвією ЗСУ та навчання «Rapid Trident-2014». Країни Балтії також були залучені до фондів НАТО з метою підвищити безпеку України (модернізація систем командування, управління, комунікації і комп’ютеризації, кіберзахисту та медична реабілітація. Українські військові проходять навчання та лікуються в країнах Балтії, Литва постачає озброєння. Надалі військова співпраця лише посилюється (Марценюк, 2017).

Хоча, в інформаційному просторі Латвії, Литви та Естонії після успішної зміни влади в Україні поширювалась й критика корупції української влади та зтяжнього прийняття реформ (Нападиста, 2018, с. 257).

Події в Україні 2014 року супроводжувалась демонстративною пропагандою рф щодо країн Балтії та залякуванням громадян цих держав. Так, у 2014 російська влада оголосила, що введе кримінальну відповідальність для литовців, які після встановлення незалежності у 1990 році відмовились від служби в радянській армії (DELFI, 2014).

Ще одна ситуація, що сколихнула Балтійський регіон та вплинула на громадські настрої, була пов’язана з викраденням 5 вересня 2014 року співробітника Поліції безпеки Естонії Естона Кохвера. Російський суд визнав Кохвера винного у шпигунстві та присудили йому позбавлення волі до 15 років (BBC News Україна, 2015).

Росія також вела до повномасштабного вторгнення і далі веде інформаційну політику щодо балтійських держав. У 2017 році балтійські спецслужби визнали російську пропаганду такою, що несе загрозу національній безпеці Естонії, Латвії та Литві. РФ просуває ідею того, що в балтійських країнах порушують права російськомовних жителів та спотворюють історію. Інфопростір країн Балтії захоплений російським контентом. Росія, використовуючи різноманітні канали впливу (“неурядові організації, науково-дослідні інститути, виші та ЗМІ”), намагається “переконати, що країни Балтії не мають права на існування, а Литовська республіка є, у розумінні російських пропагандистів, “недодержавою””. Подібні механізми впливу РФ застосовує і щодо України (Гапеева, 2017, с. 60).

Як підсумок, балтійські держави приділяють багато уваги спостереженню за російськими медіа, адже їхня популярність серед російського населення країн підтримує позитивне ставлення до московського режиму. Показовим випадком є те, коли один із пропагандистів Олександр Корнілов, що захищав російськомовне населення в Естонії, як член координаційної ради російських співвітчизників, запустив три сайти у трьох Балтійських державах під назвою “Baltnews”. Корнілов стверджував, що концепцією сайтів є розважальний та далекий від політики контент. Однак, сайти існували за підтримки Росії. Розслідування, проведене BuzzFeed News, естонською газетою Postimees та журналістами Re:Baltica, показало, що сам редактор сайтів займається шахрайством та ухиляється від податків, а статті виходять під егідою керівництва компанії “Россия Сегодня”, яка пов’язана з агенцією “РІА Новості” та телеканалом RT (Russia Today) (Роонемаа & Спрінге, 2018).

Окрім цього, російська пропаганда не оминула і питання того, як називати країни Балтії. Подібно до того як Кремль називає Україну “Малоросією” або вживає вираз “на Україні”, балтійські держави у російських ЗМІ називають “Прибалтикою”. По-перше, таке визначення ніяким чином не розділяє ці три окремі та різні країни. По-друге, це є сконструйованим радянським визначенням,

що тягне за собою упередження про балтійські країни, як частину колишнього союзу, територію з центром у Москві (Пушкарьов, 2022).

Отже, до повномасштабного вторгнення РФ в Україну напруга у російсько-балтійських відносинах зростала, а збройні конфлікти та провокації, що розпочинала росія лише спричиняла нові хвилі антиросійської політики.

2.2. Відносини країн Балтії з Україною та росією у контексті повномасштабного вторгнення

З початком повномасштабної війни росії проти України, що була розпочата 24 лютого 2022 року, країни світу почали демонструвати свою позицію щодо того, як вони ставляться до вторгнення. Деякі з них активно підтримують Україну, інші вважають за потрібне залишитись нейтральними в цій ситуації чи підтримують політику країни-агресора.

На офіційному сайті Ради Європейського Союзу йдеться про те, що “ЄС та його країни-члени рішуче засуджують жорстоку агресивну війну Росії проти України та незаконну анексію Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей України”. Політика ЄС спрямована на всебічну підтримку України, повагу до її суверенітету та прав українських громадян. Водночас Союз впливає на пряму боротьбу з росією, вводячи різноманітні санкції, які обмежують економіку країни і застосовуються окремо до російського елітного кола (European Council, 2023). Станом на 20 березня 2023 року ЄС прийняв 10 пакетів санкцій, які включають заборони та обмеження проти російського уряду та секторів фінансів, бізнесу, оборони, технологій і ЗМІ. Серед санкцій замороження активів 205 організацій та 1473 фізичних осіб, заборона транзакцій, відключення 10 провідних російських фінансових установ від SWIFT, заборона деяких джерел медіа, заборона експорту в авіаційному, морському та технологічному секторах, товарів розкоші до Росії та імпорту з Росії. Крім цього,

ЄС надає військову та економічну підтримку Україні (Congressional Research Service, 2023).

Таку ж позицію займає й НАТО. Північноатлантичний Альянс засуджує війну Росії проти України, вважаючи що Україна має право на самооборону. “З 2014 року, після незаконної анексії Криму Росією, співпраця в критичних сферах активізувалась. Після повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році НАТО та країни Альянсу надали безпрецедентний рівень підтримки”. Хоч, Україна і не є членом НАТО, але Альянс заохочує і підтримує країни-членів у наданні гуманітарної та військової допомоги. А 5 стаття статуту Північноатлантичного Союзу надає країнам впевненість, що збройна підтримка не буде становити небезпеки для них (НАТО, 2023).

Таким чином, кожна демократична країна, що є членом ЄС та/або НАТО, відповідно до загальних положень та усталених позицій союзів, мала б засуджувати агресію, імперіалістичні настрої та порушення територіальної цілісності іншої держави, але є певні винятки. Наприклад, Угорщина - країна ЄС, що є членом НАТО - не має чіткої позиції боротьби проти агресії росії і гальмує введення європейських санкцій проти рф. Віктор Орбан, прем'єр-міністр Угорщини, на початку війни дав чітко зрозуміти, що хоч війну в Україні та агресію росії країна засуджує, але Угорщина ніяким чином не має бути втягнута в цей “воєнний конфлікт” і заради безпеки угорців уся підтримка України обмежуватиметься гуманітарною допомогою. Орбан написав: “Ні про розміщення військовослужбовців, ні про надсилання військової техніки в Україну не може бути й мови” (*Prime Minister Viktor Orbán's statement on Facebook following a meeting of the National Security Operational Group, 2022*). Неоднозначність та поляризація думок панує не лише в уряді, угорці також поділені на два табори. Так, за результатами дослідження Policy Solutions “Divided Hungary - Political polarization of the Hungarian society” 52% угорців погоджуються з твердженням, що Володимир Путін – воєнний злочинець, але водночас 38% опитаних не погодились з цим. 45% респондентів також не

погодилися із твердженням "Росія напала на Україну через геноцид етнічних росіян", тоді як 42% респондентів погодилися, що геноцид проти росіян став причиною війни (Vigó та ін., 2022, с. 12-13).

Балтійські країни ж з самого початку повномасштабного вторгнення проявили чітку позицію щодо України та війни, надаючи значну дипломатичну, військову та гуманітарну допомогу.

Організація "The Kiel Institute" веде звіт та базу даних¹ в яких відстежує надання допомоги Україні іншими країнами. За концептуалізацією організації військовою допомогою вважаються всі види зброї та військового обладнання, які були передані в армію України, а також фінансову допомогу, пов'язану з військовими цілями. Гуманітарна допомога – це підтримка цивільного населення (харчування, медикаменти тощо). Фінансова допомога включає гранти, позики, гарантії та валютні свопи.

У відсотковому співвідношенні урядової допомоги Україні до ВВП держави топ-3 країнами є Латвія (1,2% від ВВП), Естонія (1,1%) та Литва (0,9). Для Латвії це 0,02 мільярда євро фінансової підтримки та 0,37 – військової, для Естонії 0,31 мільярда євро військової допомоги, для Литви: 0,02 мільярда євро фінансової допомоги, 0,06 – гуманітарної та 0,41 військової підтримки. Окрім цього, кожна з країн передала по 0,2% від свого ВВП саме допомоги ЄС (визначається зобов'язанням на рівні ЄС для кожної країни союзу) (Рисунок 2.2.1).

¹ The Ukraine support tracker: Which countries help Ukraine and how? (2023). Kiel Institute for the World Economy. <https://www.ifw-kiel.de/publications/kiel-working-papers/2022/the-ukraine-support-tracker-which-countries-help-ukraine-and-how-17204/>

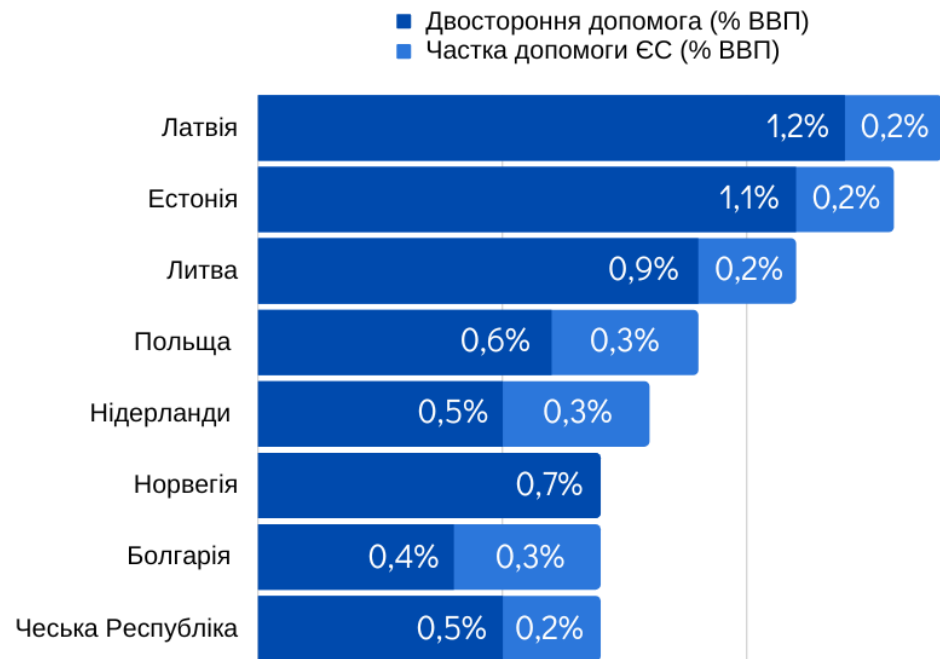


Рисунок 2.2.1. Підтримка України (гуманітарна, фінансова, військова) у відношенні до ВВП країни за період 24 січня 2022 року до 24 лютого 2023, % (Джерело: <https://www.ifw-kiel.de/topics/war-against-ukraine/ukraine-support-tracker/?cookieLevel=not-set>)

Підтримуючи Україну в боротьбі за свободу, Балтійські країни проводять різноманітні акції від розміщення на офіційних сайтах державних організацій українських гасел та синьо-жовтого прапора до проведення масових маршів, культурно-мистецьких проєктів, благодійних заходів, зборів коштів, які йдуть на допомогу українцям (Сухобокова, 2022).

Також Балтійські країни прийняли багато українських біженців. За період 24 лютого 2022 - 24 лютого 2023 року до Литви прибуло 74 611 українських біженців, до Естонії — 67 243 та до Латвії — 35 322. Допомога українським біженцям, а саме кількість коштів, виділена для українських біженців, оцінюється в 0,33 мільярда євро для Литви та по 0,28 для Естонії та Латвії (Trebesh та ін., 2023).

Волонтери країн Балтії організовують заходи для біженців (наприклад, волонтерська організація для українських дітей у Литві “Ukrainian Kids”),

створюють платформи для пошуку житла та перевезень (наприклад, литовська організація “Сильні разом”), збирають гуманітарну допомогу.

Але водночас одностайність урядів країн Балтії щодо підтримки України, доказом якої неодноразова ініціація санкцій, допомога та візит 13 квітня 2022 року до Києва лідерів Литви Гітанас Науседа, Латвії Егілса Левітса та естонського президента Аларі Каріса, ще не є передумовою такої ж одностайності населення цих держав.

Попри те, що з 19 вересня 2022 року для громадян росії в'їзд до Естонії, Латвії та Литви з метою проїзду, участі у спортивних заходів, з туристичних чи бізнес цілей заборонений, на території Балтійських країн проживає багато росіян. За даними статистики Естонії, станом на 2018 рік 110,152 особи, що перебувають на території країни, народились в росії, 81,691 мають російське громадянство (14% естонського населення) (Statistics Estonia, 2018). У Латвії у 2022 році населення налічувало 454,350 росіян - 24% від усього населення (приблизно з яких 152 тисячі не мали латвійського громадянства) (Official statistic of Latvia, 2022). Литва у 2021 році у складі населення мала 141,122 росіянина (5% від усього населення Литви) (Statistics Lithuania, 2021).

Така велика російська діаспора та сусідство з росією може значно вплинути на поляризацію думок та ставлень населення Естонії, Латвії та Литви щодо російсько-української війни.

Окрім того, важливим аспектом формування ставлення, зокрема під час повномасштабної війни, є медіапростір. У вересні-жовтні 2022 року стартап LetsData у партнерстві з «Детектор медіа» провели аналіз медіаландшафту Балтійських ЗМІ. Щодо новин про Україну та війну, то найбільш активно цю тему висвітлюють ЗМІ Литви, а найменш - Естонії. Найчастіше це новини з лінії фронту, про сектор економіки та енергетики, а найменше розглядають санкції,

євроінтеграцію, вступ до НАТО та військову допомогу (LetsData & Детектор медіа, 2022).

Також, з початком повномасштабної війни Балтійські країни стали “прихистком” для ряду російських незалежних медіа, які на території рф визнали “іноземними агентами”, серед яких “Медуза”, “Новая газета” та “Дождь” (Vitureau, 2022). Останню з яких "у зв'язку з загрозою національній безпеці та громадському порядку" з 8 грудня 2022 року не транслюють у Латвії. Приводом до такого рішення стало висловлювання одного з ведучих "Дождя" Олексія Коростельова про порушення прав мобілізованих росіян та сподівання того, що телеканал зміг допомогти російським військовим покращити їхнє перебування на фронті (Катамадзе, 2022). Згодом після припинення мовлення телеканалу в Латвії, він був заборонений і на території Естонії та Литви.

У такий спосіб, Балтійські країни моніторять пропаганду росії через ЗМІ для російськомовних жителів Естонії, Латвії та Литви, хоч вплив ідей “російського світу” на громадське суспільство повністю проконтролювати неможливо. Російська пропаганда потрапляє у медіапростір Балтійських країн через цитування пропагандистських висловлювань кремля та використання матеріалу російських ЗМІ таких як «РИА Новости», «ТАСС» та інших (LetsData & Детектор медіа, 2022).

Отже, дослідження ставлення громадян країн Балтії щодо війни росії проти України є релевантним через схожий досвід та зв'язки Естонії, Латвії, Литви, України і рф. Наразі уряди Балтійських держав мають антиросійську політику та попереджують будь-який пропагандистський вплив рф на своїх громадян. Хоча довготривале панування росії, пропаганду, зв'язки в політичних елітних колах та велику частку російського населення є вірогідність спостерігати поляризацію настроїв щодо росії та її дій на території України.

РОЗДІЛ 3. ВИЗНАЧЕННЯ СТАВЛЕННЯ НАСЕЛЕННЯ КРАЇН БАЛТІЇ ДО ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

3.1. Методологія визначення ставлення населення країн Балтії до повномасштабної війни в Україні

Дослідження проводиться в межах позитивістської парадигми. У дослідженні ставлення населення країн Балтії до повномасштабної війни в Україні буде проведений статистичний аналіз кількісних даних – даних опитування Європейської Комісії “Відповідь Європейського Союзу на війну в Україні” (European Commission: EU’s response to the war in Ukraine), яке проводилось в період з 13 до 20 квітня 2022 року серед 26 066 респондентів з 27 країн Європейського Союзу. Полюві дослідження проводилися Ipsos European Public Affairs з допомогою комп’ютерного вебінтерв’ю (CAWI – Computer-Assisted Web Interviewing) використовуючи онлайн-панелі Ipsos та їх партнерську мережу. Респонденти були відібрані з панелей онлайн-доступу, груп попередньо набраних осіб, які погодилися взяти участь у дослідженні. В онлайн-опитуванні респонденти використовували смартфони, персональні комп’ютери, планшети та ноутбуки. Зважування даних для репрезентативності вибірки проводилось з використанням методу RIM (Random Iterative Method) за соціодемографічними показниками, такими як стать, статус діяльності та регіон проживання. Похибка вибірки, яка включає від 1000 респондентів, складає не більше 3,1%.

Респондентами є громадяни ЄС від 15 років. Дані дослідження громадської думки будуть використовуватись лише для трьох країн ЄС – Естонії (1037 респонденти), Литви (1005) та Латвії (1018).

Аналіз даних проводитиметься в програмі SPSS 20 for Windows. Підготовчим етапом для аналізу буде створення окремого масиву даних для населення країн Балтії з допомогою функції Select Cases. Змінну “country”

перекодовуємо в таку, що буде містити лише три значення: Естонія, Литва та Латвія. Готовий датасет зважується за змінною $w1$ (post-stratification weight).

Дослідницькі питання полягають в тому, аби з'ясувати, яке ставлення до повномасштабної війни в Україні має населення балтійських країн. Зокрема, з'ясувати наскільки ставлення є подібним або відмінним в межах Естонії, Литви та Латвії, які причини таких результатів. Для точності результатів при використанні вторинних даних, показник ставлення складатиметься з трьох компонент, які вираховуватимуться як узагальнювальні одновимірні показники. За теорією М. Сміта та подібно до методології WAS (Dupuis & Cohn, 2011), ці компоненти будуть позначати три рівні атитюду: (1) інформаційний аспект (рівень поінформованості), (2) емоційну та (3) поведінкову компоненти.

Рівень поінформованості буде визначений змінними Q1_1 (Як часто Ви слідкуєте за новинами, що стосуються війни в Україні?) та Q1_2 (Як часто Ви обговорюєте війну в Україні з друзями та родичами?).

Емоційна та поведінкова компоненти будуть виокремлені із блоків питань опитувальника засобами факторного аналізу. Для емоційної компоненти це аналіз блоку Q3, а для поведінкової – аналіз блоків Q4 та Q6.

Гіпотези

1. Рівень поінформованості щодо повномасштабної війни в Україні серед населення країн Балтії є вищим за загальний рівень поінформованості по всім країнам ЄС.
2. Значення рівня поінформованості значуще не відрізняється для трьох розглянутих балтійських країн.
3. Значення емоційної компоненти ставлення значуще не відрізняється для трьох розглянутих балтійських країн.
4. Значення поведінкової компоненти ставлення значуще не відрізняється для трьох розглянутих балтійських країн.

3.2. Визначення рівня поінформованості населення країн Балтії щодо повномасштабної війни в Україні

Перша компонента ставлення – інформаційна. Для її вимірювання використаємо змінні Q1_1 How often do you ...follow news related to the war in Ukraine? (Як часто Ви слідкуєте за новинами, що стосуються війни в Україні?) та Q1_2 How often do you ...discuss the war in Ukraine with friends and relatives? (Як часто Ви обговорюєте війну в Україні з друзями та родичами?). Ці питання респонденти визначали за шкалою від 1 до 5 (1 – кілька разів на день, 2 – один раз на день, 3 – кілька разів на тиждень, 4 – менш часто, 5 – ніколи). Тож, значення показника ближче до 1 означатиме високий рівень поінформованості, а ближче до 5 – низький рівень.

Значення коефіцієнта альфа Кронбаха для змінних Q1_1 та Q1_2 склало $\alpha = 0,74$, тож вони рівень узгодженості є прийнятним для створення показника “рівень поінформованості”. Значення показника складають середнє його показників.

H₁: Рівень поінформованості щодо повномасштабної війни в Україні серед населення країн Балтії є вищим за загальний рівень поінформованості по всім країнам ЄС.

Загальний рівень поінформованості в ЄС складає 2,395, а для країн Балтії 2,183 (Таблиця 3.2.1). Тож, гіпотеза підтвердилась, загальний рівень поінформованості в країнах Балтії є вищим, ніж у ЄС ($p < 0,001$).

Таблиця 3.2.1.

Рівень поінформованості щодо повномасштабної війни в Україні в ЄС та країнах Балтії

	ЄС (27 країн)	Країни Балтії (Естонія, Литва, Латвія)
Рівень поінформованості	2,395	2,183
Стандартне відхилення	1,008	0,987
Дисперсія	1,017	0,975

Результат свідчить про те, що в балтійських державах населення слідкує за новинами, що стосуються війни в Україні та обговорюють війну в Україні з друзями та родичами частіше, ніж в деяких країнах ЄС. Можливим поясненням зацікавленості є те, що країни Балтії найбільше за інші країни ЄС надають допомоги Україні (по відношенню до ВВП країн), тож тема війни в Україні є актуальною. Також, через схожі з Україною напружені стосунки з РФ, спільний досвід Радянського Союзу, велику російську діаспору, частина якої не має певних прав через відсутність громадянства, російські ЗМІ, страх небезпеки перед росією спонукає до зацікавленості до теми повномасштабної війни.

H₂: Значення рівня поінформованості значуще не відрізняється для трьох розглянутих балтійських країн.

Рівень поінформованості відрізняється для країн Балтії. Загалом, він високий для всіх країн. Литва має найвищий рівень поінформованості (2,026) порівняно з Естонією (2,187) та Латвією (2,333) ($p < 0,001$) (Таблиця 3.2.2).

Так, населення Литви частіше за населення Естонії та Латвії слідкує за новинами, що стосуються війни в Україні та обговорюють війну в Україні з друзями та родичами. Є припущення, що більший інтерес до теми війни

викликаний тим, що Литва має найменшу російську діаспору. Також, до Литви за час повномасштабної війни прибула найбільша кількість українських біженців.

Таблиця 3.2.2.

Рівень поінформованості щодо повномасштабної війни в Естонії, Латвії та Литві

	N	Рівень поінформованості	Sd
Естонія	1037	2,187	0,974
Латвія	1018	2,333	1,028
Литва	1005	2,026	0,935
Загалом	3060	2,183	0,987

3.3. Визначення емоційної та поведінкової компонент ставлення до повномасштабної війни в Україні

Емоційна компонента є складним показником. Для його розрахунку необхідно визначити змінні, які складатимуть показник. Для цього проведемо факторний аналіз блоку запитань Q3 згідно з яким респонденти мали визначити наскільки він/вона погоджується або не погоджується з наступними твердженнями:

Q3_1 З початку війни в Україні Європейський Союз єдиний у відповіді на війну (Since the war in Ukraine started, the European Union has been united in responding to the war).

Q3_2 Європейський Союз швидко відреагував на війну в Україні (The European Union was fast in responding to the war in Ukraine).

Q3_3 З початку війни Європейський Союз демонструє солідарність з Україною (Since the war started, the European Union has shown solidarity with Ukraine).

Q3_4 Війна в Україні показує, що нам потрібна більша військова співпраця в рамках ЄС (The war in Ukraine shows we need greater military cooperation within the EU).

Q3_5 Після війни в Україні я відчуваю себе більш європейцем (I feel more European since the war in Ukraine).

Q3_6 Я відчуваю симпатію до українців (I feel sympathy towards Ukrainians).

Q3_7 Україна є частиною європейської родини (Ukraine is part of the European family).

Q3_8 Україна повинна приєднатися до Європейського Союзу, коли буде готова (Ukraine should join the European Union when it is ready).

Q3_9 Відповідальність за нинішню ситуацію несе насамперед російська влада (Russian authorities are responsible first and foremost for the current situation).

Q3_10 Слід розрізняти російське керівництво і російський народ (A distinction should be made between the Russian leadership and Russian people).

Q3_11 Мене особисто хвилює війна в Україні (I am personally worried about the war in Ukraine).

Твердження оцінювались респондентами за шкалою: 1 – повністю згоден, 2 – скоріше погоджуюсь, 3 – скоріше не погоджуюся, 4 – повністю не згоден.

Факторний аналіз буде проведений за методом Principal Axis Factoring, обертання Varimax. Видаляємо коефіцієнти зі значенням менше ніж 0,4. До емоційної компоненти ставлення до війни не ввійшли такі змінні як: Q3_1, Q3_2, Q3_3 (усі вони були об'єднані в другу компоненту і всі ці змінні пов'язані з

афективністю ЄС щодо війни) та Q3_10, яка не увійшла до жодної з компонент (Таблиця 3.3.1). Вибірка адекватна – міра вибіркової адекватності Кайзера-Мейєра-Олкіна (КМО) дорівнює 0,885, критерій сферичності Бартлетта значущий на рівні $p < 0,001$.

Таблиця 3.3.1.

Матриця обернених компонент (блок Q3)

	Компонента	
	1	2
Q3_7	,846	
Q3_8	,822	
Q3_6	,785	
Q3_9	,742	
Q3_4	,721	
Q3_11	,673	
Q3_5	,512	
Q3_2		,801
Q3_1		,729
Q3_3		,719
Q3_10		

Удосконалимо модель емоційної компоненти визначивши її узгодженість з допомогою показника альфа Кронбаха. Для змінних Q3_7, Q3_8, Q3_6, Q3_9, Q3_4, Q3_11, та Q3_5 $\alpha = 0,894$, але модель буде покращена за видалення пункту

Q3_5 (Після війни в Україні я відчуваю себе більш європейцем). Після видалення цієї змінної з компоненти альфа Кронбаха цієї шкали складає $\alpha = 0,897$.

Так, емоційна компонента складається з 6 змінних:

Q3_4 Війна в Україні показує, що нам потрібна більша військова співпраця в рамках ЄС (The war in Ukraine shows we need greater military cooperation within the EU).

Q3_6 Я відчуваю симпатію до українців (I feel sympathy towards Ukrainians).

Q3_7 Україна є частиною європейської родини (Ukraine is part of the European family).

Q3_8 Україна повинна приєднатися до Європейського Союзу, коли буде готова (Ukraine should join the European Union when it is ready).

Q3_9 Відповідальність за нинішню ситуацію несе насамперед російська влада (Russian authorities are responsible first and foremost for the current situation).

Q3_11 Мене особисто хвилює війна в Україні (I am personally worried about the war in Ukraine).

Для розрахунку показника емоційної компоненти ставлення населення країн Балтії до повномасштабної війни в Україні визначимо середнє значення його показників.

H₃: Значення емоційної компоненти ставлення значуще не відрізняється для трьох розглянутих балтійських країн.

Загалом, значення емоційної компоненти для країн Балтії тяжіє до полюсу «повністю згоден» щодо засудження повномасштабної війни в Україні (1,627.) Негативніше у контексті емоцій до війни ставиться населення Литви (1,55), ніж населення Естонії (1,587) та Латвії (1,744). Отже, гіпотеза про

відсутність різниці в значенні емоційної компоненти має бути відхилена ($p < 0,001$) (Таблиця 3.3.2).

Таблиця 3.3.2.

Значення емоційної компоненти ставлення до повномасштабної війни в Україні у країнах Балтії

	Значення емоційної компоненти	Sd
Естонія	1,587	0,632
Латвія	1,744	0,755
Литва	1,550	0,654
Загалом	1,627	0,687

Такі результати можливо пояснити тим, що Литва порівняно з Естонією та Латвією має меншу частку російського населення. Різниця між значенням Литви та Естонії є істотно меншою (-0,037), ніж різниця між Латвією та Литвою (-0,194), Латвією та Естонією (-0,157). Латвія має серед трьох країн Балтії найгірше значення і вона ж має найбільшу частку росіян в складі населення. Окрім цього, Литва прийняла найбільшу кількість українців-біженців порівняно з Латвією та Естонією.

Для визначення другої компоненти – поведінкової компоненти необхідно зробити все те саме, що й для емоційної. Для цієї складової аналізуватимемо блоки питань Q4 та Q6.

Блок питань Q4 (респондент з допомогою шкали від 1 до 4 оцінює своє схвалення заходів, які оголошені Європейським Союзом для реагування на війну в Україні):

Q4_1 Економічні санкції проти Росії (Economic sanctions against Russia).

Q4_2 Санкції проти заможних росіян (олігархів) (Sanctions against wealthy Russians (oligarchs)).

Q4_3 Фінансова підтримка України (Financial support to Ukraine).

Q4_4 Фінансування закупівлі та постачання військової техніки в Україну (Financing the purchase and supply of military equipment to Ukraine).

Q4_5 Надання гуманітарної допомоги постраждалим від війни (Providing humanitarian support to the people affected by the war).

Q4_6 Заборона державним російським ЗМІ (таким як Russia Today і Sputnik) мовлення в ЄС (Banning state-owned Russian media (such as Russia Today and Sputnik) from broadcasting in the EU).

Q4_7 Приймати людей, які тікають від війни до Європейського Союзу (Welcoming people fleeing the war to the European Union).

Блок питань 6 (респондент з допомогою шкали від 1 до 4 погоджується або не погоджується з твердженнями):

Q6_1 ЄС має зменшити свою залежність від російського газу та нафти (The EU should reduce its dependency on Russian gas and oil as soon as possible).

Q6_2 Війна в Україні робить для держав-членів ЄС ще більш актуальною необхідність інвестувати у відновлювані джерела енергії (The war in Ukraine makes it more urgent for EU Member States to invest in renewable energy).

Q6_3 ЄС має вжити заходів для підвищення енергоефективності будівель, транспорту та товарів (The EU should take measures to increase energy efficiency of buildings, transport, and goods)

Q6_4 Слід вжити заходів на європейському рівні для обмеження впливу зростання цін на енергію на споживачів і компанії (Measures should be taken at the European level to limit the impact of rising energy prices on).

Q6_5 Зростання цін на енергоносії значно впливає на мою купівельну спроможність (Rising energy prices have a significant impact on my purchasing power).

Q6_6 Газові сховища в ЄС мають бути заповнені, щоб уникнути ризиків дефіциту наступної зими (Gas storage in the EU should be filled up to avoid risks of shortage for next winter).

Q6_7 Держави-члени ЄС повинні спільно купувати газ в інших країнах, щоб отримати кращу ціну (EU Member States should jointly buy gas from other countries in order to get a better price).

Проведемо факторний аналіз блоків Q4 та Q6. Факторний аналіз буде проведений за методом Principal Axis Factoring, обертання Varimax. Видаляємо коефіцієнти зі значенням менше, ніж 0,4. Факторний аналіз розділив змінні на два компоненти. Приберемо змінні Q6_3, Q6_4, Q6_5, Q6_6 та Q6_7, оскільки ці змінні описують загалом оцінку респондентів політики щодо паливного питання в ЄС, вони не містять фактору впливу війни (Таблиця 3.3.3). КМО дорівнює 0,932, критерій сферичності Бартлетта значущий на рівні $p < 0,001$.

Таблиця 3.3.3.

Матриця обернених компонент (блоки Q4 та Q6)

	Компонента	
	1	2
Q4_1	,871	
Q4_4	,860	
Q4_3	,848	
Q6_1	,793	
Q4_6	,775	
Q4_2	,710	
Q4_7	,709	
Q4_5	,601	
Q6_2	,519	,413
Q6_4		,689
Q6_6		,606
Q6_3		,580
Q6_7	,489	,520
Q6_5		,463

Для покращення моделі поведінкової компоненти проведемо тестування показника з допомогою альфа Кронбаха на наступних змінних: Q4_1, Q4_3, Q4_4, Q6_1, Q4_6, Q4_7, Q4_2, Q4_5, Q6_2 ($\alpha = 0,925$). При видаленні пунктів Q6_2 та Q4_5 $\alpha = 0,931$.

Отже, поведінкова компонента ставлення населення країн Балтії до повномасштабної війни в Україні складається із 7 змінних:

Q4_1 Економічні санкції проти Росії (Economic sanctions against Russia).

Q4_2 Санкції проти заможних росіян (олігархів) (Sanctions against wealthy Russians (oligarchs)).

Q4_3 Фінансова підтримка України (Financial support to Ukraine).

Q4_4 Фінансування закупівлі та постачання військової техніки в Україну (Financing the purchase and supply of military equipment to Ukraine).

Q4_6 Заборона державним російським ЗМІ (таким як Russia Today і Sputnik) мовлення в ЄС (Banning state-owned Russian media (such as Russia Today and Sputnik) from broadcasting in the EU).

Q4_7 Приймати людей, які тікають від війни до Європейського Союзу (Welcoming people fleeing the war to the European Union).

Q6_1 ЄС має зменшити свою залежність від російського газу та нафти (The EU should reduce its dependency on Russian gas and oil as soon as possible).

Для розрахунку показника поведінкової компоненти ставлення населення країн Балтії до повномасштабної війни в Україні розрахуємо середнє значення 7 змінних.

Н₄: Значення поведінкової компоненти ставлення значуще не відрізняється для трьох розглянутих балтійських країн.

За шкалою від 1 до 4 (1 – повністю схвалюю або погоджуюсь, 2 – схильний до схвалення або згоди, 3 – схильний до несхвалення або незгоди, 4 – повністю відхиляю або не погоджуюсь) нижче значення – негативніше ставлення до війни (засудження війни), а вище значення – підтримка війни. Найменше значення

поведінкової компоненти має Естонія (1,487) порівняно з Литвою (1,503) та Латвією (1,779). Отже, гіпотеза 4 відхилена ($p < 0,001$) (Таблиця 3.3.4).

Отож, лідером у значенні поведінкової компоненти, на відміну від двох попередніх є Естонія. Пояснення результатів значень поведінкової компоненти для балтійських країн може стосуватись того, що є найчастіше серед країн Балтії ініціатором введення санкцій серед рф є саме Естонія. Естонія має середні значення серед балтійських держав щодо кількості біженців, російської діаспори та допомоги Україні. Можливо, населення Естонії хотіло б щоб уряд ухвалював більше політичних рішень щодо підтримки України, тим паче що наразі естонський уряд надав фінансову допомогу біженцям та військову допомогу (Литва та Латвія надали також гуманітарну та фінансову допомогу Україні). Окрім цього, на це могло вплинути те, що Естонія часто стає жертвою російських кібератак та заворушень, тому естонці вбачають велике значення рішучий кроків щодо підтримки України у війні.

Таблиця 3.3.4.

Значення поведінкової компоненти ставлення до повномасштабної війни в Україні серед країн Балтії

	Значення поведінкової компоненти	Sd
Естонія	1,487	0,689
Латвія	1,779	0,840
Литва	1,503	0,682
Загалом	1,589	0,752

ВИСНОВКИ

Вивчення атитюдів має змістовне значення для дослідження колективних установок щодо певних явищ чи об'єктів. Це не лише надає можливість зробити висновки щодо думки респондентів, а й можливої поведінки.

Атитюди щодо війни стають з розв'язанням нових воєнних конфліктів все більш актуальною темою серед дослідників, тому наразі є значний масив емпіричних напрацювань та методології в цій галузі.

Щодо визначення та вимірювання компонентів ставлення населення країн Балтії до повномасштабної війни в Україні, то таке дослідження надало зрозуміти, що засудження урядами балтійських держав російського вторгнення на територію України, має таку ж тенденцію і серед населення цих країн.

У результаті дослідження було встановлено, що середній рівень поінформованості серед населення країн Балтії є вищим, ніж середній рівень поінформованості загалом серед 27 країн Європейського Союзу. Можливим поясненням того, що естонці, литовці та латвійці часто слідкують за новинами, що стосуються війни в Україні та обговорюють війну в Україні з друзями та родичами є факт того, що балтійські держави по відношенню до ВВП країни є топ-3 країнами, що надали за час повномасштабного вторгнення допомогу Україні. Окрім цього, особливо актуальною тема війни може бути пояснена тим, що країни Балтії мають багато схожого досвіду з Україною, зокрема щодо відносин з РФ. Естонія, Литва, Латвія та Україна були насильно приєднані до Радянського Союзу, ці країни зіткнулись із репресіями, переслідуваннями, депортаціями, усіма жахами комуністичного режиму та його наслідками. Страх небезпеки балтійських країн до подібного сценарію є виправданим, адже вони мають велику частку російського населення, які підтримують вживаність російської мови, російської культури, поширення кремлівської пропаганди та

попит на російських ЗМІ. Безпека балтійських держав та її громадян неодноразово порушувалась під впливом росії.

Виділені та визначені у ході дослідження компоненти ставлення (1) інформаційний аспект (рівень поінформованості), (2) емоційна та (3) поведінкова компонента продемонстрували те, що найвищий показник інформаційного аспекту та емоційної компоненти серед держав Балтії у засудженні війни має Литва. Ця країна серед балтійських прийняла найбільшу кількість біженців та має найменшу російську діаспору. Латвія за показниками усіх трьох компонент порівняно з Литвою та Естонією найменше засуджує війну в Україні та має найбільшу кількість росіян в складі населення.

Найвищий показник поведінкової компоненти ставлення має Естонія. Підкріпленням такого результату можуть бути часті напади та провокації в Естонії пов'язані з російською стороною, тому естонці підтримують Україну та готові сприяти конкретним діям стосовно російсько-української війни. Важливо врахувати те, що Естонія є частим ініціатором пакетів європейських санкцій проти РФ. Можливо, через те, що уряд Естонії наразі не надавав фінансової та гуманітарної допомоги Україні, естонці прихильно ставляться до таких ініціатив з боку влади.

Результати дослідження свідчать про те, що населення країн Балтії засуджує російське вторгнення в Україну. Це пояснюється високим рівнем зацікавленості в темі війни в Україні, емоційними та поведінковими установками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Білоножко, С. В. (2015). Західний вектор зовнішньої політики країн Балтії: Шлях від незалежності до євроінтеграції. Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету, 2(44), 130–135. http://old.istznu.org/dc/file.php?host_id=1&path=/page/issues/44/26_2.pdf
- Бондар, Ю. (2022, 20 грудня). Втекти від російського світу: Чим досвід балтійських країн може бути корисний для України? Свідомі. <https://svidomi.in.ua/page/vteky-vid-rosiiskoho-svitu-chym-dosvid-baltiiskikh-krain-mozhe-but-y-korysnyi-dlia-ukrainy>
- Васютинський, В. О. (2016). Перспективи ціннісного порозуміння українців сходу і заходу в оцінках подій на Донбасі. Український психологічний журнал, (2), 7–18.
- Васютинський, В. О. (2017). Імплицитний зміст ставлення українців до війни на Донбасі. Український психологічний журнал, (3), 42-53.
- Гапеева, О. (2017). Історико-ментальні складові конфліктності в інформаційній сфері між Росією та країнами Балтії. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія, (1), 60–63. http://catalog.library.tnpu.edu.ua/naukovi_zapusku/hystory/2017_1_2.pdf#page=60
- Дроздов, О. (2019). Особливості атиюдів до війни серед вітчизняної молоді. Проблеми політичної психології, 22, 127–140.
- Дюррозель, Ж.-Б. (1999). Історія дипломатії від 1919 року до наших днів. Основи.

Естонія зазнала масштабної російської кібератаки після демонтажу радянського пам'ятника. (2022, 18 серпня). Радіо Свобода. <https://www.radiosvoboda.org/a/news-estonia-rosiiska-kiberataka/31994229.html>

Запорізька, І. (2020, 14 липня). Російський слід у державах Балтії: як Москва намагається контролювати балтійський регіон. ADASTRA. <https://adastra.org.ua/blog/rosijskij-slid-u-derzhavah-baltiyyi-yak-moskva-namagayetsya-kontrolyuvati-baltiyskij-region>

Катамадзе, М. (2022, 7 грудня). Чому влада Латвії припиняє мовлення телеканалу "Дождь" – DW – 07.12.2022. dw.com. <https://www.dw.com/uk/comu-vlada-latvii-pripinae-movlenna-rosijskogo-telekanalu-dozd/a-64019108>

Лосев, І. (2001). Відносини України і Росії в 90-ті роки ХХ ст. як культурно-історичний феномен. НАУКОВІ ЗАПИСКИ. Теорія та історія культури, 19. <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/21f792eb-39b3-4ea6-b3f8-e5cd72d11ce0/content>

Марценюк, Р. (2017). Військова співпраця України та країн Балтії (1991–2017). Європейські історичні студії, (8), 165–220. <https://doi.org/10.17721/2524-048x.2017.08.165-220>

Нападиста, В. (2018). Україна в контексті викликів та загроз: погляд з країн Балтії. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України, (1 (93)), 311.

Неврюев, А. Н. (2018). Разработка опросника для изучения аттитюдов к войне как к способу разрешения международных конфликтов. Психология: журнал Высшей школы экономики, 15(3), 464–476.

Пушкаръов, М. (2022, 29 серпня). «Прибалтика», «На Украине» и «Белоруссия»: теперь это моветон. Новая газета. Балтия.

<https://novayagazeta.ee/articles/2022/08/29/pribaltika-na-ukraine-i-belorussia-terper-eto-moveton>

Роонемаа, Х., & Спрінге, І. (2018, 12 вересня). Механіка впливу. Хто і як керує проросійськими медіа в європейських країнах, і хто їм платить. Texty.org.ua.

https://texty.org.ua/articles/87897/Mehanika_vplyvu_Khto_i_jak_keruje_prorosijskymu-87897/

Савка, І. (2009). Аналіз теоретичних підходів до розуміння поняття «установка» в психологічній науці. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ: Серія психологічна, (1), 9. https://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/library/visnyky/nvsp/01_2009/09simvprn.pdf

Сухобокова, О. (2022). Політична та військова допомога країн Балтії Україні у перші місяці повномасштабної російсько-української війни. 661–670. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-79>

Allport, G. W. (1935). Attitudes. Handbook of Social Psychology. Clark University Press. 798–844

Arul, MJ & B, Misra. (1977). Measurement of Attitudes. Indian Institute of Management Ahmedabad, Research and Publication Department, IIMA Working Papers. https://www.researchgate.net/publication/46435712_Measurement_of_Attitudes

BBC News Україна. (2015). Естонія засудила вирок Кохверу в Росії. https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2015/08/150819_estonia_kohver_verdict_reax_it

- Bendyna, M. E., Finucane, T., Kirby, L., O'Donnell, J. P., & Wilcox, C. (1996). Gender differences in public attitudes toward the Gulf War: A test of competing hypotheses. *The Social Science Journal*, 33(1), 1–22. [https://doi.org/10.1016/s0362-3319\(96\)90002-6](https://doi.org/10.1016/s0362-3319(96)90002-6)
- Bernard, L. L. (1930). Social Attitudes. *Y Encyclopedia of the Social Sciences* (c. 305–307). Macmillan. https://brocku.ca/MeadProject/Bernard/Bernard_1930a.html
- Bíró, A., Szászi, Á., & Varga, A. (2022). Divided Hungary: Political polarization of the Hungarian society. https://www.policysolutions.hu/userfiles/Policy_Solutions_Divided_Hungary_2022_EN.pdf
- Bizumic, B., Stubager, R., Mellon, S., Van der Linden, N., Iyer, R., & Jones, B. M. (2013). On the (In)Compatibility of Attitudes Toward Peace and War. *Political Psychology*, n/a. <https://doi.org/10.1111/pops.12032>
- Congressional Research Service. (2023). Russia's War Against Ukraine: European Union Responses and U.S.-EU Relations. 1–2. <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IN/IN11897>
- DELFI. (2014, 8 вересня). Росія хоче переслідувати литовців, отказавшихся служити в советській армії. <https://www.delfi.lt/ru/news/politics/rossiya-hochet-presledovat-litovcev-otkazavshih-sya-sluzhit-v-sovetskoj-armii.d?id=65775326>
- Dupuis, E. C., & Cohn, E. S. (2011). A New Scale to Measure War Attitudes: Construction and Predictors. *Journal of Psychological Arts and Sciences*, (14). https://scholars.unh.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1013&context=psych_facpub

- European Commission, Brussels (2022). Flash Eurobarometer 506 (EU's Response to the War in Ukraine). GESIS, Cologne. ZA7871 Data file Version 1.0.0, <https://doi.org/10.4232/1.13919>.
- Faris, E. (1925). The Concept of Social Attitudes. *Journal of Applied Sociology*, 9, 404–409. https://brocku.ca/MeadProject/Faris/Faris_1925b.html
- Gribble, R., Wessley, S., Klein, S., Alexander, D. A., Dandeker, C., & Fear, N. T. (2014). British Public Opinion after a Decade of War: Attitudes to Iraq and Afghanistan. *Politics*, 35(2), 128–150. <https://doi.org/10.1111/1467-9256.12073>
- Hyndle-Hussein, J. (2015). The Baltic states on the conflict in Ukraine. *OSW Commentary*, (158), 1–9. https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/commentary_158.pdf
- LetsData & Детектор медіа. (2022). Литва, Латвія та Естонія: що пишуть про Україну країни Балтії та який вплив на це має російська пропаганда. Центр стратегічних комунікацій. <https://spravdi.gov.ua/lytva-latviya-ta-estoniya-shho-pyshut-pro-ukrayinu-krayiny-baltiyyi-ta-yakuj-vplyv-na-cze-maye-rosijska-propaganda/>
- McAlister, A., Sandström, P., Puska, P., Veijo, A., Chereches, R., & Heidmets, L. T. (2001). Attitudes towards war, killing, and punishment of children among young people in Estonia, Finland, Romania, the Russian Federation, and the USA. *Bulletin of the World Health Organization*, 79(5), 382-387.
- Misiunas, R. J. (1993). *The Baltic States: Years of dependence, 1940-1990*. Hurst.
- Misiunas, R. J. (1998, 20 липня). Baltic states - Soviet republics. *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/place/Baltic-states/Soviet-republics>

NATO. (2023, 4 квітня). NATO's response to Russia's invasion of Ukraine. North Atlantic Treaty Organization. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_192648.htm

Official statistic of Latvia. (2022). Population by citizenship and ethnicity at the beginning of year. Statistikas portāls. https://data.stat.gov.lv/pxweb/en/OSP_PUB/START__POP__IR__IRE/IRE060/table/tableViewLayout1/

Prime Minister Viktor Orbán's statement on Facebook following a meeting of the National Security Operational Group. (2022, 24 лютого). About Hungary. <https://abouthungary.hu/speeches-and-remarks/prime-minister-viktor-orbans-statement-on-facebook-following-a-meeting-of-the-national-security-operational-group>

Senn, A. E. (1958). The Sovietization of the Baltic States. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 317(1), 123–129. <https://doi.org/10.1177/000271625831700116>

Spencer, H. (1867). *First Principles*. Williams and Norgate. <https://oll.libertyfund.org/title/spencer-first-principles-1867>

Statistics Estonia. (2018, 1 січня). Population by country of birth/citizenship, county, sex and age group. https://andmed.stat.ee/en/stat/rahvastik__rahvastikunaitajad-ja-koosseis__rahvaarv-ja-rahvastiku-koosseis/RV069U

Statistics Lithuania. (2021). Statistical survey on population by ethnicity, native language and religion 2021. Oficialiosios statistikos portalas. <https://osp.stat.gov.lt/en/gyventoju-ir-bustu-surasymai1>

Thomas, W. I., & Znaniecki, F. (1918). *The Polish peasant in Europe and America: Monograph of an immigrant group*. R.G. Badger.

<http://ia904500.us.archive.org/31/items/polishpeasantine01thomuoft/polishpeasantine01thomuoft.pdf>

- Torabian, S., & Abalakina, M. (2012). Attitudes toward war in the united states and iran. *Iranian Studies*, 45(4), 463–478. <https://doi.org/10.1080/00210862.2012.673825>
- Trebesch, C., Antezza, A., Bushnell, K., Frank, A., Frank, P., Franz, L., Kharitonov, I., Kumar, B., Rebinskaya, E., & Schramm, S. (2023). The Ukraine support tracker: Which countries help Ukraine and how? (2218-те вид.). Kiel Institute for the World Economy. <https://www.ifw-kiel.de/publications/kiel-working-papers/2022/the-ukraine-support-tracker-which-countries-help-ukraine-and-how-17204/>
- Vitureau, M. (2022). The Baltic countries, a safe haven for independent Russian media. *VoxEurop*. <https://voxeurop.eu/en/war-ukraine-baltic-countries-safe-haven-independent-russian-media/>